

קונטרס

טעם זקנים

שיחות התחזקות בעבודת השם
ע"ד הסלולה של
רביה"ק מוהר"ן מברסלב זי"ע
מאת הרה"ח
ר' לוי יצחק בענדער ז"ל
מתובל בסיפורי עובדות מאנ"ש מדורות הקודמים
מתורגם ללשון הקודש

מט

מכון
טעם
זקנים
שיחותיו של
רבי לוי יצחק בנדר ז"ל

תוכן השיעור

כיצד זוכים שוב לשולחן כזה?!
הלב של העולם!
'העיקר שהוא נסע על ראש השנה!
חויץ לארץ אינה יכולה לסבול אותך
'נתן בן האשה חנה'
שלא אחד בלבד עמד עלינו
לבלות ימינו בספרי רבינו!
'רבי שמעון קער זיין דא!'

ר' שמואל מטשעהרין
כי הוא הרב והתלמיד...
ר' שמחה כהן הצדיק
לאיזה רבי יסעו ברסלבר חסידים?!
ר' נחמן ריבוצקר
נעלם באמצע חתונת בנו...
'ערב ראש השנה שהיה לכם!
אחר הדברים והאמת האלה בא סנחריב...

קונטרס מ"ט מתורגם מקונטרס פ"א באידיש

©

הערות והארות מתקבלות בחפץ לב, נא להתקשר אל:

יוסף מענדל האס, מאנסי ארה"ב

(מארה"ק: 0722-573-456) 1-845-200-0443

לקבלת הקונטרס וכן ההקלטה (MP3) של השיעור, יש לפנות דרך האימייל:

Rlyb148@gmail.com

לתרומות והפצה בלבד:

bn5710048@gmail.com 0548432460

ערב ראש חודש אלול

(טייפ מס' 94)

ר' שמואל מטשעהרין

(חסרה ההתחלה. מתוכן השיחה נראה כי משוחחים אודות שיחה הנדפסת ב'אבניה ברזל' - שיחות וסיפורים ממוהרנ"ת ז"ל אות מ"ג, שם מדבר מר' שמואל וחתנו רבי אפרים ב"ר נפתלי. ונכתב שם בטעות כי חותן ר' אפרים היה ר' שמואל מטפליק', אולם לאמיתו של דבר היה שמו ר' שמואל ב"ר אבא שוחט מטשעהרין', הלא הוא אביו של ר' אבאלע, תלמיד מוהרנ"ת*.)

ר' לוי יצחק: הם כותבים שם ר' שמואל טעפליקער', אין לזה שום היגיון.

ר' נחמן בורשטיין: אבל דבר אחד מפליא אותי - העובדה שר' אבאלע אינו מזכיר כלל את עובדת היותו גיסו של רבי אפרים; הלא ר' אפרים ב"ר נפתלי ור' אבאלע היו גיסים !

~~~~~ הערות ומראי מקומות ~~~~~

* וז"ל שם באבניה ברזל: מוהרנ"ת אָמר לְאַחַד מְאַנְשֵי שְׁלוֹמְנוּ, בְּחֲנוּנֵי נָא בְּזֹאת, אִם יִהְיֶה לְךָ אַרְבָּעִים יוֹם רְצוּפִים הַתְּבוּדָדוֹת, בְּוִדְאֵי יְהִיֶה לְךָ שְׁנוּי לְטוֹבָה. פֶּעַם אַחַת אָמַר לְר' שְׁמוּאֵל מְטַעֲפֵלִיק: עַר מֵיִנֵּט עַר אִיז שׁוִיִן פֶּאָרְטִיג, פֶּאָרְגֶעס נִיט אַז דִּי מֶשְׁנָה זָאגט 'כָּל שְׁעֶסְקוּ עִם הַנְּשִׁים סוּרוּ רַע'. וְר' אֶפְרַיִם חָתָנוּ שְׁמַע זֹאת, וְנִכְנַס בְּלִבּוֹ מְאֹד לְלַמַּד קַל וְחֹמֶר בְּעֶצְמוֹ, שְׁחָמְיוֹ הָר' שְׁמוּאֵל הַנִּזְכָּר הוּא זָקֵן, וְהוּא יְהִיֶה רַךְ בְּשָׁנִים כַּמָּה הוּא צָרִיף לִירֵא מְזָה, כִּי הוּא גַם־כֵּן הָיָה עֶסְקוּ בְּתַכְשִׁיטֵי נְשִׁים !

ר' שמואל שפירא: וודאי, גיסו של ר' אבא השני. (ר' אבא הנכד).

רלוי"צ: בוודאי בוודאי, כן כן.

תמיד היו שניהם נוסעים בצוותא. יש לכך איזכור באחד המכתבים²!

ר' נחמן: כן, כן!

רלוי"צ: כי הרי מה ההיגיון שר' אפרים יגיע לקרימנטשוק? אלא מאי, קרימנטשוק נמצאת בסמיכות לעיר טשעהרין, והוא נהיה חתנו (של ר' שמואל ב"ר אבא שוחט מטשעהרין).

ר' נחמן: בהדפסה הם הדפיסו ר' שמואל מטפליק'.

רלוי"צ: זו טעות, זו טעות!

ר' נחמן: יהודי בשם ר' שמואל יצחק מטפליק³ כן הכרתם?

רלוי"צ: גם זו טעות (כי צריך היה לכתוב ר' שמואל מטפליק').

~~~~~ הערות ומראי מקומות ~~~~~

² עיין עלים לתרופה מכתב שפ"ט: גם מדי עמדי בשדה לכן ביום א' העבר, גלגל השם יתברך שבא לאכסנאי שלי פתאם ידידנו רבי אפרים מקרעמינטשאג ורבי אבא בן רבי שמואל מטשעהרין, שנסעו דרך שם לבארדיטשוב בדבר עסק שדוף, ושמחו עמי מאד ודברנו קצת דברי תורה...

³ כך נדפס באבני ברזל - שיחות וסיפורים מרבינו ז"ל, אות ע"ד, וז"ל: ר' שמואל יצחק מטפליק ספר שפעם אחת קשהיה בלעמבערג עם רבנו ז"ל, וראו שהיו מוליכים ראטע (גדוד) אנשי חיל. אמר לו רבנו ז"ל שילך ויספר כך וכך שורות ובשורה הזאת יספר כך וכך אנשים, אין זאל איהם ארוף ריקען דעם ארביל (ושיטיט לו כלפי מעלה את השוול) וכן עשה. וראה שהוא מלבש בתכריכים, ואמר רבנו ז"ל שפה הדרך שהמלאכי חבלה מוליכין את האדם להגיהנם.

¹ עי' שיש"ק ח"א, אות צ'.

ה ערב ראש חודש אלול תשל"ה

ר' שמואל - בנו של ר' אבא ואביו של ר' אבא'לע, עוד נמנה על אנשיו של הרבי, והוא לא כל כך החזיק מרבי נתן (כראוי, כי ההסתרה היתה רבה). אלא מאי, הוא התאלמן, ר' שמואל התאלמן מאשתו, ובנו ר' אבא'לע החל להתפלל לפני העמוד. כששמע כיצד ר' אבא'לע בנו מתפלל, נענה: 'נו, ככה?', הוא כבר הביין שתפילה כזו באה מכוחו של רבי נתן! ומאז החל להכיר קצת בגדולתו של רבי נתן. תפילה כזו? ...!

רבי נתן היה סוד!

כי הוא הרב והתלמיד...

(נושאים ונותנים בספר מכתבי ר' נתן ב"ר לייב'לע ראובנ'ס, ואודות כמה משמות אנ"ש המוזכרים שם)

ר' נחמן: ר' נתן לייבעלע ראובנ'ס (הלא הוא רבי נתן ב"ר יהודה מטבריה), בכל המכתבים שלו אינו זז מנקודה זו - 'רק הרבי ורבי נתן!', 'הרבי ורבי נתן!' - בכל מכתב ומכתב! "וכל התיקונים" - כותב הוא במכתביו - "יהיו על ידי הרבי ורבי נתן!". כלל הדיבורים שלו - הכל זה מהרבי ורבי נתן!

רלוי"צ: כן כן!

~~~~~ הערות ומראי מקומות ~~~~~

^ה עיי"ש במכתב קפ"א, וזה לשונו: מה יש לנו לדאג כשיש לנו רבי כזה ותלמיד כזה אשר הם יאירו כל פני תבל ועל ידם יהיה תיקון כל העולמות ובוודאי בתוך העולמות נתתקן גם נפשותינו ואנו צריכין לקשר עצמנו בכל עת מחדש לאורות האלו ובוודאי יהיה הכל נכון ובוודאי אם נהיה בטוחים בהשי"ת ונהיה מקשרים באמת לרבנו ז"ל ותלמידו הק' בודאי אי"ה יהיה הכל על נכון הן בגשמיות והן ברוחניות!

הוא היה מאלו שנתנו גב ותמיכה לרבי נתן, כך סובב הקב"ה. רבי נתן בשנות המחלוקת הקשה, היו כמה שנתנו לו גב ותמיכה, מתי מעט; ר' נחמן טולטשינער, ר' נתן ר' לייבעלע ראובן'ס, ועוד מתי מעט'.

ר' נחמן: באחד ממכתביו - מכתב הממוען לאנ"ש דצפת - מזכיר שם ר' נתן ר' לייבעלע ראובן'ס יהודי בשם 'ר' דוב שוחט ובודק'. מי היה אותו יהודי?

רלוי"צ: 'ר' בער מטבריה^{ה'}! הוא שימש כמלמד בעיר טבריה. הוא הרי טמון בטבריה - 'ר' בערל שוחט^{ט'}!

ר' שמחה כהן הצדיק

ר' נחמן: במכתביו הוא כותב (מכתב קנ"ו): "ומה שכתבת לי שהייתם שמחים מאוד בעת ביאת ידידינו האיש חסיד ר' שמחה הכהן הצדיק החיית
~~~~~ הערות ומראי מקומות ~~~~~

¹ עי' שיש"ק (החדש) ח"ב, שכ"ד.

² מוזכר כמה פעמים, עי' מכתבי ר"נ בר"י מכתב י, י"א, י"ב, י"ג, ועוד.

³ ממכתבי ר' נתן ב"ר יהודה מובן שגר בצפת, אולם יתכן שכשעלה מאמצע שנות התר"כ אז היה גר בטבריה ויתכן שגם חזר לשם אח"כ ושם מנו"כ.

⁴ בשנת תר"ז נתמנה לשו"ב בנעמירוב, המתנגדים שם ירדו לחייו וסבל רדיפות חרפות וכזיונות. בשנת תרכ"ה עבר לגור בטעפליק בסיוע אנ"ש דשם. אבל גם בטעפליק רדפו אותו המתנגדים ואסרו את שחיטתו. אנ"ש מטעפליק פנו בענין זה במכתב אל הגאון ר' שלמה קלוגער. על פי עצת ר' נחמן מטולטשין עזב את מלאכת השחיטה, עלה לא"י והשתקע בצפת. מוזכר במכתב ר' נחמן מטולטשין לצפת משנת תרמ"א. בניו: ר' העניך ור' שלום (גידולי הנחל).

ערב ראש חודש אלול תשל"ה

אותי עד מאוד". מיהו ר' שמחה הלז, אולי כוונתו לר' שמחה ב"ר מאיר ממדוודיבקה? לא מסתבר - 'הכהן הצדיק'!

רלוי"צ: לא!

ר' נחמן: כמה בנים היו לו לר' מאיר ממדוודיבקה?

רלוי"צ: שלשה; ר' אהרן ליפאוועצקער, ר' שמחה, ובן נוסף ר' נחמן.

ר' נחמן: ולר' חיים סטאלער היו רק שני בנים - ר' לוי יצחק ור' ישראל?

רלוי"צ: כן, ר' ישראל טירהאוויצער. וגם ר' שבתי שהיה חתן אצל ר' חיים.

ר' נחמן: ור' ישראל טירהאוויצער היה חתנו של ר' נתן ר' לייבעלע ראובן'ס?

רלוי"צ: כן!

ר' נחמן: אז מי הוא ר' שמחה כהן הצדיק?

רלוי"צ: אינני יודע!

ר' נחמן: באחד ממכתביו הוא כותב: "וגם מהודענא לכם שידידינו ר' שמחה נרו יאיר בא אתמול לעת ערב ובדעתו להתעכב פה עד אחר שבת הבא עלנו לטובה ואחר כך יסע למחניכם הקדוש. וברוך השם בזה הלילה

~~~~~ הערות ומראי מקומות ~~~~~

'עי' כוכ"א אותות ומופתים שנראו מאדמו"ר ז"ל, אות י"ב: מה שהודיע לר' מאיר הנ"ל בענין הבנים ובענין העניות גם זה שמעתי מפי בנו ר' שמחה הנ"ל ששמע מפיו בעצמו וכו', עיי"ש.

דיברנו הרבה מרבינו ז"ל ותלמידו הקדוש, והחיינו בינינו - אני החייתי אותו והוא אותי!".

רלוי"צ: כן כן! וכי זהו חידוש שתלמידיו של רבי נתן היו צדיקים? לרבי נתן היו תלמידים צדיקים נוראים!^א

לאיזה רבי יסעו ברסלב חסידים!?

ר' נחמן: 'ר' יעקב בער החזן מברסלב^ב - מיהו זה?

רלוי"צ: אינני יודע!^א

דבר אחד ידוע לי - שלרבי נתן היו תלמידים צדיקים! צדיקים! לעולם היה קשה מדוע חסידי ברסלב אינם נוסעים לאדמורי"ם אחרים, (אך התשובה היא: לאיזה רבי יסעו?! הלא מעלתם גדלה על מעלתו של רבי פלוני

~~~~~ הערות ומראי מקומות ~~~~~

^א ראה מה שכותב מוהרנ"ת בימי מוהרנ"ת ח"א, פ"ז: "התחילו להתקבץ אלי כמה בני הנעורים אשר נגע יראת השם בלבם ותהלה לאל דברתי עמם הרבה ונעשו אנשים כשרים ויקרים מאד עד אשר נמצא בהם כמה שראוי לקרותם בשם צדיקים! אשר כל רואיהם יפירום כי הם זרע ברוך ה' יוסף ה' עליהם כהם אלף פעמים וכו'". גם ע"י מה שמובא בכוכ"א, סוף אנשי מוהר"ן: "וכן כל האנשים שנתקרו להמקורבים של אדמו"ר ז"ל בפרט אותם שנתקרו למוהרנ"ת ז"ל וקמו ועשו כפי מה שהורה אותם מוהרנ"ת ז"ל בדרך אדמו"ר זצ"ל ובעצותיו הקדושות, כלם בערו לכבם לעבודת השם יתברך והיו צדיקים גמורים! ... וכן כל האנשים שנתקרו באמת למוהרנ"ת ז"ל בלו כל הימים לרבות הלילות רק בתורה ותפלה ותשובה ומעשים טובים והתבודדות! אשרי להם ואשרי חלקם!"

^ב מכתב קנ"ו

^א חזן בעיר ברסלב. בשנת תרמ"ג עלה לא"י והתיישב בצפת. בבואו היה אלמן ונשא אשה בא"י. ר' נתן ב"ר יהודה מטבריה כותב עליו (מכתב קנ"ח): "וגם ר' יעקב בער הוא מאנ"ש ונסע בכל שנה ושנה על ציון רביז"ל" (גידולי הנחל).

ואדמו"ר פלוני? ! הם היו צדיקים! קדושים! ליכם היה בוער להשם יתברך בלהבת אש! מה? איזה רבי? למי יסעו – למי? ! הוא מסתובב ביערות ונוהם להשם יתברך כחיות הנוהמות ביער" ! הוא בוער ומתלהב בתפילה! אל מי יסע? מה כבר יראה אצלו? מה יקבל ממנו? מדוע שייסע אליו? ! כיצד יוכלו לרמותו אחרי שכבר טעם מהיין ההונגריט" ?! ...

ר' נחמן: מי היה 'ר' נחום זלמן? במכתביו הוא מפליג בשבחוט"י.

רלוי"צ: ר' נחום זלמן? (נראה שאינו יודע)

שם בעולם האמת יש; חדר יפה ונאה יש שם אצל הרבי! חדר יפה ונאה!

הערות ומראי מקומות

^ד עי' שיש"ק ב' רכ"ו; פעם אמר רבנו כמתאונן: "אף שהנכם אנשים כשרים, אבל לא לזאת התפונתי, התפונתי שיהיו לי אנשים כאלו, שיהמו להשם יתברך לילות שלמים כחיות ביער". "נישט דאס האב איך גימינט איך האב גימינט צו האבין אזעלכע מענטשן וואס זאלן ברומען צו השם יתברך א גאנצע נאכט ווי די חיות אין וואלד". ואמר ע"ז מוהרנ"ת: "דאס וואס דער רבי האט געוואלט – ביי מיר איז דאס געווען!!!" עיי"ש.

^{טו} עי' חיי מוהר"ן ר"ס, וזל"ש: אמר משל שפעם אחת נסע סוחר גדול עם יין טוב אינגרישער [אונגרין]. פעם אחת אמר המשרת והבעל עגלה להבעל הבית הלא אנו נוסעים בדרך הזה עם היין הזה, ואנו סובלים הצער כל כך תנו לנו לטעם מעט. ונתן להם לטעם מזה היין הטוב. לאחר ימים נתגלגל שזה המשרת נתועד יחד עם שותי יין בעיר קטנה ושתו יין ושכחו אותו מאד, ואמרו שהוא יין אונגרישער. אמר המשרת הנ"ל תנו לי לטעם ונתנו לו. ואמר אני יודע שאין זה יין טוב אונגרישער כלל, וגערו בו ודחפו אותו. והוא אמר הלא אני יודע שאין זה יין אונגרישער כלל, כי הלא אני הייתי אצל סוחר גדול כזה וכו' והם לא השגיחו עליו. ואמר, אבל לעתיד כשיבוא משיח אז ידעו כשיתנו יין המשמר, אזי לאחרים יוכלו להטעות ויתנו להם יין וואליחשין סטראוויצטיר ויאמרו להם שהוא יין הטוב המשמר, אבל לאנשי שלומנו לא יוכלו להטעות כי אנחנו טעמנו היין הטוב! וכו'.

^{טז} ג"כ מוזכר כמה פעמים במכתבי ר"נ בר"י: מכתב א', ד', י"ב, י"ג.

ר' נחמן ריבוצקר

ר' נחמן: הוא כותב(מכתב קע"ד): "גם בקשתי ממך להודיע לי מה עושה הזקן מאומאן אם אוחזין אותו בהספיטאל ואם נותנין לו אכילה". כוונתו היא ל'ר' נחמן ריבוצקר" – ר' נחמן ב"ר זלמן?! כך כותב ר' נתן לייבעלע ראובן'ס, 'מה עושה הזקן מאומאן'. מסתמא כוונתו לרבי נחמן ריבוצקר.

רלוי"צ: ר' נחמן הלז הרי היה בצפת.

ר' נחמן: במכתביו¹¹ כותב ר' יצחק בן מוהרנ"ת שהוא התאכסן בביתו: וכל היום וכל הלילה עמד אצלי ושרת אותי בכל מילי.

רלוי"צ: כן כן!

ר' נחמן: אביו (של ר' נחמן ריבוצקר) היה ר' זלמן הקטן¹². הלא אצל הרבי היו שני תלמידים ששמם היה ר' זלמן; האחד: ר' זלמן הקטן, אותו שלח

~~~~~ הערות ומראי מקומות ~~~~~

¹¹ מחשובי אנ"ש ומסתבר שעוד זכה לקבל פני מהרנ"ת. בנו של ר' זלמן הקטן. תלמיד רביז"ל. התגורר בעיירה ריבוצק הסמוכה לאומאן ועלה לא"י, והיה מראשוני אנ"ש שהתיישבו בצפת. בשנת תר"ל סמך את ר' יצחק בן מוהרנ"ת בחליו ולא מש ממנו במשך כמה ימים. מוזכר כמעט בכל מכתבי ר' נתן ב"ר יהודה מטבריה בשנים תרל"ה-תרמ"ד: "ידידינו אהובינו באמת וותיק וחסיד המופלא ומופלג וכו' וכו'". גם בניו היו מאנ"ש וידוע שבראש השנה תרמ"ב היו כולם באומאן. מוזכר גם במכתבי ר' נחמן מטולטשין (עי' הערה כ"א). (גידולי הנחל).

¹² עי' בעל"ת במכתבי מהר"י, י"ז: פי ביום שלש עשרה מדות אמתתי לידידנו רבי נחמן ריבוצקר אשר הוא גמל עמי חסד כזה אשר לא האמנתי אם לא ראיתי, לא פנה לביתו בלתי בעת אכילתו. וכל היום והלילה עמד אצלי ושרת אותי בכל מלי, ואפלו ליל כל נדרי לן אצלי, עד ליל יום א' דסכות אשר ברוך השם היתתי על זה העולם. יהי ה' עמו ויזכה לכל טוב אמתתי כאשר עם לבבו. ואצלי הוא בלתי ספק אשר זאת המצוה תלך לפניו בראשונה.

¹³ במכתב של ר' נחמן טולטשינער – נחלי אמונה מכתב ג': "חברינו המופלא וכו' וכו' ר' נחמן נ"י בן המנוח ר' זלמן הקטן זלה"ה.

ערב ראש חודש אלול תשל"ה

הרבי לקחת הסכמות לספרו הקדוש ליקוטי מוהר"ן מגדולי וצדיקי הדור.
והשני: 'ר' זלמן מאומן'. גם רבי נתן מזכיר אותו במכתביו.²

נעלם באמצע התונת בנו...

רלוי"צ: אפילו הגבירים שבאנשי שלומינו, כמו ר' אבא'לע^{כא} למשל,
ליבם היה 'לב'! ר' אבא'לע היה כל כולו 'לב להשם יתברך'! עם מין דביקות
כזאת!...

תארו לעצמכם אדם שמחתן את בנו, ובחתונה נוכחים כל עשירי המלוכה,
כולם באו להשתתף בחתונה, אולם משהגיעה שעת חצות – ר' אבא'לע
איננו! אבא'לע איננו! וכולם שואלים ותמהים: 'באים לכבודך אנשים רמים
במעלה כל כך ואתה נעלם לך?!'...

לבסוף מצאו אותו בחדר צדדי כשהוא שוכב על הריצפה בפישוט ידיים
ורגליים וצועק להשם יתברך!

הערות ומראי מקומות

¹ עיין ימי מוהרנ"ת ח"א אות ק"י. ובח"ב אות כ"ב: 'אחד מחשובי אנ"ש – הותיק הרבני מורנו הרב
ר' זלמן מאומאן'.

^{כא} מכונה בפי אנ"ש – ר' אבא'לע. שמו המלא: ר' אברהם אבא רבינאוויטש. בנו של ר' שמואל ב"ר
אבא. תלמיד מוהרנ"ת וידיד נפשו של ר' אברהם דוב נכד רביז"ל. למרות עשירותו המופלגת היה
בורח מן הכבוד עד הקצה האחרון ועובד ה' בהתלהבות. סייע בכל יכלתו למוהרנ"ת בעסקי הדפסה
ותמך ביד רחבה בעניי אנ"ש וביישוב אנ"ש שבא"י. בקיץ תרכ"ט ביקר בא"י יחד עם ר' נחמן הרב
דטשעהרין ור' יעקב ב"ר צבי. בשנת תרל"ו נפטרה זוגתו הראשונה ולעת זקנותו נולדו לו ילדים
מזוגתו השנייה. (גידולי הנחל)

לעזוב את האולם באמצע החתונה - שעת חצות הגיעה - ולהישכב על הריצפה?! איפה תמצא היום אנשים כאלו? יהודי בעל הבית, גביר?! אלו היו אנשי המשא ומתן של רבי נתן! כל זה מדובר רק מאנשי המשא ומתן של רבי נתן!

ר' נחמן מקריא ממכתב י"ב: "אוי על שברנו, השבר הגדול אשר קרה לנו בפטירת הצדיק העניו מורינו הרב ר' נחום זלמן". הוא מכנה אותו 'הצדיק'! כמו כן מזכיר במכתביו את פטירתם של ר' אבא'לע"כ ושל ר' אפרים"כ.

'ערב ראש השנה שהיה לכם!'

רלוי"צ: ר' אבא'לע הסתובב פעם בערב ראש השנה וראה קבוצות קבוצות מאנשי שלומינו שעומדים ומדברים מהרבי. נענה ר' אבא'לע ואמר: 'היכן שעומדים שנים מאנשי שלומינו ומשוחחים, צריך השלישי לקחת עט ולהעלות את דבריהם ע"ג הכתב, שכן כולם מדברים רק מהרבי!'.
 ~~~~~

לראות את אנשי שלומינו מדברים מהרבי עת יצאו מהציון הקדוש בערב ראש השנה היה מחזה מעורר ומרגש כל כך! כל אחד שיצא מציונו של הרבי

~~~~~ הערות ומראי מקומות ~~~~~

²² במכתב ס': "ועתה אחי ידידי נודע לי משברנו הגדול שעבר עלינו בעת הזאת אשר נלקח מאתנו פאר ראשנו מחמד עינינו ר' אבא'לע זצ"ל אשר אור תורתו וצדקתו יצרו בצרור החיים בתוך נשמות הצדיקים והחסידים של רבינו ז"ל ותלמידו הק' אך עלינו לספד מספר רב שנחסר לנו מתוך הקבוץ הקדוש אדם גדול כזה ע"כ בני ואחי מאד בקשתי ממך לכתוב לי מתי היה הסתלקותו ואם כתב צוואה ואיך ובאיזה אופן ואם דיבר קודם הסתלקותו", וכו' עיי"ש.

²³ במכתב קנ"א, וכך הוא כותב עליו: "אוי ומר על שברנו המר והמרור ששמעתי בזה הרגע מהסתלקות הצדיק החסיד ר' אפרים זכותו יגן עלינו אוי לי אוי לי אוי לי על צנא מלא דספרא אשר מסר נפשו בשביל להיות על ר"ה של הצדיק!".

ערב ראש חודש אלול תשל"ה

יג

תפס חבר והחל לדבר עמו מהרבי - כל אחד שיצא מציונו של הרבי! אה
אה! אה! אה!

כשמתחילים להעלות זכרונות מערב ראש השנה של אותם יהודים... אה!

הציון הקדוש הוא הרי ציון קטן - 'עומדים צפופים ומשתחווים רווחים!'.
כשנכנסו להשתטח בציון הק' הרגשנו הרגשה נפלאה! אנשים עמדו שם
במשך שעות! הקולות! והדיבורים להשם יתברך! מה שהתרחש בציון
הקדוש ערב ראש השנה... ועל מה התפללו? התפללו ובקשו רק על עבודת
השם! צעקו רק על עבודת השם!

כבר מחצות לילה הציון היה הקדוש מלא במתפללים - מחצות הלילה!
ובסליחות; אמירת הסליחות החלה בשלש לפנות בוקר. לאחר שערכו תיקון
חצות ירדו אנ"ש מהציון הקדוש לאמירת הסליחות, אולם היו רבים
שהתמהמהו בציון הקדוש עוד זמן מה (עד שהחלו באמירת הסליחות). ובירידתנו
מהציון נשמעו קולות מהציון הק' שהגיעו עד לבית הכנסת שבמעלה ההר,
אה!

משסיימו להתפלל עלו שוב לציון, געוואלד! געוואלד! בפנים הציון הק'
היה 'בית חרושת' לווהט! 'כור היתוך'! כל אחד שיצא מהציון הק' יצא כמי
שזה עתה יצא מה'שוויץ' (סאונה) - אחרי שעבר 'הרתחה וכיבוס'! נכנס טמא
- ויצא טהור! זה מה שהיה! יכולים היו למשש את הרבי, בחוש ממש, הנה
הוא! הנה הוא!

ר' נחמן: אחד התבטא תוך כדי יציאתו מהציון הקדוש ערב ראש השנה:
'את הקרן הוצאנו כבר; מכאן ואילך כולו רווח!' את הקרן כבר הוצאנו,
שהרי: 'אנשים אחרים היו מרצים שיהיה להם ראש-השנה כמו ערב-ראש-

השנה שהיה לכם. ואמר בזה הלשון: "אנדערע וואלטן זיך גיווינטשן אזוי א ראש-השנה וכד"ו" - ומעתה כולו רווח!

רלוי"צ: התכונה שהיתה בערב ראש השנה... אה! מילא בשנים שרבי נתן חי - היה את רבי נתן, וכן בשנים שרבי נחמן טולטשינער חי, אבל אפילו בשנים שלי כשהמצב כבר נחלש במעט - היתה זו עת מלחמה, אעפ"כ כשנכנסו לבית הכנסת לתפילת מנחה אזי 'העובדים' - אחרי שהם שהו במשך כל היום והלילה בציון הקדוש - נכנסו עם התלהבות שכזו! עם אש שכזו, שממש 'לית דין בר נש', הם היו נראים מלאכים!

כשהרבי מגלה 'קירבה' לאדם, זהו ענין אחר לגמרי! לא תמיד מגלה הרבי קירבתו, אולם כשהוא כן מגלה - אוי אוי...

ר' נחמן: מי יודע אם עד ביאת המשיח נזכה שוב לדבר כזה...

אחר הדברים והאמת האלה בא סנחריב...

רלוי"צ: תהילה לקל שלפחות איננו מתנגדים על הדבר הזה, הלא ישנם כאלו - רח"ל מה שקורה בחוצות קריה. הלא הרבי ענה ואמר^{כ"ה}: 'אחר הדברים והאמת הלאה בא סנחריב'...

~~~~~ הערות ומראי מקומות ~~~~~

^{כ"ה} חיי מוהר"ן ש"ה

^{כ"ה} עי' חיי מוהר"ן שצ"ז: פעם אחת סיפר מענין אמיתת מעלתו המופלגת הנוראה מאד. בתוך דבריו ענה ואמר: 'אחרי הדברים והאמת האלה בא סנחריב', פסוק הוא בדברי הימים (ב' ל"ב) שמספר שם מעוצם צדקת יחזקיהו המלך, ואחר כך מתחיל המקרא אחרי הדברים והאמת האלה בא סנחריב. והבן הדברים איך מבאר היטב בזה הפסוק שדייקא אחר גודל אמיתת צידקתו של יחזקיהו המלך,

וכי יש לכם מושג איזו התנגדות היתה באומן? 'כאן' בווערת אישו של הרבי - 'וכאן' בווערת אש המחלוקת וההתנגדות! ככה זה, ככה נוהג עניינו של הרבי! זהו רצונו של הרבי, זה מה שהרבי רצה, עבודה כזו רצה הרבי, במסירות נפש כזו חפץ הרבי - "ישמע בזיונו ידום וישתוק"^כ רוצה הרבי מאתנו. וככל שיחזיק עצמו בזה יותר, כמו כן יזכה ביותר.

זה שמסכים להיות חסיד רק כשהכל חלק יפה ונאה (ואינו מוכן לסבול בזיונות), נו, טוב, אמנם גם אתה יכול, גם אתה יכול להמנות על אלו הבאים לחטוף שיריים, גם זה טוב, גם זה טוב, אבל להיות 'אפוי בלב'^כ, לזכות לכך באמת, לזה זוכים רק על ידי שמוכנים לסבול עבור זה בזיונות ושפיכות דמים^כ.

הערות ומראי מקומות

בא עליו סנחריב, והיה לו צער גדול ממנו. ומעתה אין לתמוה על גודל המחלוקת שיש על צדיקים אמתיים.

^כ עי' ליקו"מ ו'

^כ על פי שיחתו של רביז"ל - עי' שיש"ק הנדמ"ח א' קמ"ו: ביי מיר איז דריי כתות חסידים - א כתה חסידים וואס זיי ווילן הערן תורה, א כתה חסידים וואס זיי ווילן כאפן שיריים, און א כתה וואס זענען אין מיר איינגעבאקן אין הארץ וכו'...

^כ עי' ליקו"ה שבת ה"ו, אות י"ב, וז"ל שם בא"ד: וכידוע שיחה זאת אצלינו שלפעמים כשיפקח עינו של אחד ורואה נפלאות אמיתת האמת של הצדיקים האמיתיים. הוא ממתין עדיין עד שישובו כל העולם אל האמת ויתקרבו כולם אליהם ואז לא יהיה לו שום פחיתות כבוד כשירצה להתקרב ואז דייקא יתקרב הוא גם כן. ובאמת לא כך היא המדה. כי אדרבא זהו עיקר הנסיון שלו שיתקרב דייקא בעת שהאמת נשלך ארצה ויראי חטא נמאסים כמו עכשיו בעוונותינו הרבים... ועל כן מי שפקח ה' את עינו ורואה מעט אמיתת האמת של חידושי תורה כאלו וכו' ראוי לו לרוץ בכל כחו אליהם כבורח מבאר שחת אל מקור מים חיים נצחיים... כי כל אחד יודע בנפשו מה שפגם וקלקל מעודו, ובמה יזכה להתקרב לאורות כאלו בלי יסורים ושפיכות דמים?! על כן כל תיקונו כשיעמוד בנסיון ויתקרב עתה דייקא!

שררה אז עניות נוראה שכזאת; יהודי שהגיע לאומן – עם מה הוא הגיע?
הוא נטל עמו שק על כתפיו, ומה כבר היה מונח שם? מעט כביסה, ואם היה
גם מעט אוכל אז אכלו...

כל אחד מהבאים היה מלא, מלא עם הרבי! כל אחד ואחד היה מלא עם
הרבי! ואם פגשו ידיד נוסף שאף הוא מלא ברבי היה זה... אה!

ר' נחמן: הוציאו סחורה...

רלו"צ: כן!

כיצד זוכים שוב לשולחן כזה?!

רלו"צ: ברוך השם, היה לנו שולחן, חמש עשרה/שש עשרה אורחים
סעדו על שולחני בראש השנה. השולחן היה שולחן כל כך טהור, כל אחד
מהם היה מלא בהתבודדות וקימת חצות, ודיברו מהרבי, השולחן היה אש
להבת שלהבת!

אכן, באחת השנים נכנס אחד, היה זה 'נטע'כט'.

ר' משה ביננשטוק: הבחור 'גורליק'?

~~~~~ הערות ומראי מקומות ~~~~~

כ" בחור מחסידי חב"ד בבאברויסק שבליטא שנתקרב לדרך רביז"ל. פעמיים נשלח לסיביר בשל
עסקו הגלוי בתורה ומצוות וקירוב נפשות ושהה שם שמונה שנים תוך נסיונות עצומים שעמד בהם
במסי"ג (ראה שיש"ק ד, תקס"ב). אחר שחרורו נסע למוסקווה להשתדל בשיחרור המהרי"צ
מליובאוויטש אך נתפס ונשלח שוב לסיביר ולא נודע מה עלה בגורלו (שיש"ק ה, רס"ג). בראש
השנה תרצ"ט היה באומן. (גידולי הנחל)

ערב ראש חודש אלול תשל"ה

רלוי"צ: כן, הוא נכנס אלי, הוא אמר לי: 'געוואלד! שולחן כזה כמו שיש
אצלכם... שולחן כזה...!'

אני תמיד חושב לעצמי: 'רבנו של עולם, מתי אזכה שוב לשמוע שולחן
שכזה? מתי אזכה שוב למיין שולחן כזה, מיין שולחן טהור כזה, עם כאלו
געגועים להשם יתברך, עם מיין תשוקה כזו, א געוואלד!'

היא עליה השלום (זוגתו של רלוי"צ - מרת פיגא בת ר' אהרן קיבליטשער) היתה
צדקת גדולה והכינה את המאכלים. פעם אחת נענה ר' מרדכי בבריניצער
ואמר: 'ראה, היא נותנת את כל אשר לה, רצוני לבדוק אם הותירה משהו
לעצמה; הלא לא הותרת כלום לעצמך? חילקת את כל אשר לך? !'

היא העניקה את כל אשר לה לאורחים - הייתי אמור להתפלל לפני
העמוד, ושנינו - אני ובני משה ע"ה ישנו על הריצפה - הכל העניקה
לאורחים, ובאותה שנה באמת נהייתי צרוד בליל ראש השנה.

היה זה משהו כזה - אני יודע? אה! איי איי איי, ממש כמו שנזכרים מתוך
געגועים לבית המקדש - היה בית המקדש!!! היו אלו... וכי הנך חושב
ש'נאשקע' ע"ה' היה יהודי פשוט? מדובר באברך... נאשקע היה 'תכשיט'!

ר' משה: גם הוא נמנה בין האורחים שלכם?

רלוי"צ: כן, בוודאי! הוא היה האורח שלי, היו לי ברוך השם אורחים
צדיקים!

~~~~~ הערות ומראי מקומות ~~~~~

^ל ב"ר שכנא ב"ר דוד צבי ב"ר יצחק בן מוהרנ"ת.

הסתכלתי על פני האורחים – פניהם היו מאירות כל כך, פנים דומעות, פנים רחוצות בדמעות, ומדברים ובווערים ברבי, א געוואלד!

ר' נחמן: איציק בבריניצערלא?

רלווי"צ: וודאי, איציק היה האורח שלי יחד עם בניו, ונאשקע ע"ה.

ר' משה: ור' מרדכי^{לב} וילדיו?

רלווי"צ: כולם, כולם התארחו אצלי!

ר' נחמן: מסתמא הייתם זקוקים לדירה גדולה ומרווחת?

רלווי"צ: כן כן, היתה לי דירה בת ארבעה חדרים, כן, היתה לי דירה גדולה.

בני משה עליו השלום^{לג}, היה זה ששימש את האורחים, ושאב מתפקידו חיות עצומה; לשמש את אנשי שלומינו! לשמש בבית הכנסת! הוא שאב מזה הנאה וחיות עצומה; לרוץ, לעשות, לשמש!

הערות ומראי מקומות

^{לא} ר' יצחק ב"ר נתן שטרנהארץ מבאברניץ ב"ר נחמן בן מוהרנ"ת, נפטר בשנת תרצ"ז בניו: ר' יעקב, ור' נחמן – עלה לא"י, ור' נתן. חתן ר' חיים מקיבליטש. (גידולי הנחל)

^{לב} ר' מרדכי ב"ר טוביה מבאברניץ. בעל מדריגה גדולה ובעל צדקה מופלג. בניו – ר' פישל, ור' ישראל. נהרג ממכת עלעקטער^{לד} בעיר קריבוורוג ביום היארצייט של אביו ר' טוביה בן 74 שנים בכ"ד תמוז תרצ"ו.

^{לד} נולד בקיבליטש באלול תרע"ח. נלב"ע תשל"ג בהיותו בגיל 54.

ערב ראש חודש אלול תשל"ה

יט

הוא היה אצל הרבי עוד בטרם הגיע לגיל שבע! הוא היה 'שנים עשר'
ראשי שנים אצל הרבי!

ר' משה: בן כמה היה כשהתחתן?

רלוי"צ: בטרם הגיעו לגיל עשרים. כאן בארץ ישראל.

ר' נחמן: בחיי מוהר"ן^{לה} אומר הרבי: "אני בטוח בהשם יתברך שכל
תינוק שיבוא לפני קדם שיגיע לבן שבע שנים, בודאי יהיה נקי מן החטא עד
יום חתונתו". כמדומני שר' אברהם ר' נחמן'ס רוצה ללמוד מכך ששיחה זו
נאמרה גם לאחר הסתלקותו של הרביל.

רלוי"צ: כן, גם לאחר הסתלקותו!

אצל הילדים; בעיניהם היה ציונו של הרבי מעין משחק, הילדים היו רצים
לעבר הציון הקדוש, אומרים את העשרה מזמורי תהילים, ויוצאים לשחק
בחוף – ילדים! זה היה מנהגם דבר יום ביומו – רצו לציון הקדוש, אמרו את
העשרה מזמורים, ויצאו לשחק בחוף...

~~~~~ הערות ומראי מקומות ~~~~~

^{לה} הוא עלה לא"י קודם אביו ר' לוי יצחק – עם הרה"ח ר' אברהם שטערנהארץ ז"ל.

^{לה} אות תקי"ז

^{לה} עיין כוכבי אור – אנשי מוהר"ן, אחד ד"ה: 'להודיע לדורות'.

הלב של העולם!

רלוי"צ: ראו בחוש, כל המתנגדים, הם לא מסוגלים לקרוא זאת: 'מה זה כאן? מה זה כאן? כאלו יהודים? מה קורה פה? אמנם יש להם 'קבלות', אבל מה קורה פה? ...!

ר' נחמן: הרב מטשעהריץ בספרו 'פרפראות לחכמה^{לז}' כותב שכולם שואלים 'מה? איפה? מתי?' כל אנ"ש מתקבצים יחדיו!

רלוי"צ: כן כן!

כל עובדי השם, ר' געצ'ע ושאר העובדים – בראש השנה הם היו שקטים יותר (לא התפללו בקול רם כ"כ כמנהגם בשאר ימות השנה), ראש השנה – 'אל תתהדר לפני מלך^{לח}!' בראש השנה הם היו שקטים יותר, הם לא בלטו. פעם שאלתי את ר' געצ'ע לפשר מנהגם, וענה לי: 'ראש השנה זהו עניינו של הרבי, ולכן

~~~~~ הערות ומראי מקומות ~~~~~

^{לז} סי' ה' תנינא, אות כ"ז: ומזה מובן ממילא כי אדרבא דייקא עכשיו שאין אנו זוכין לראות את מורינו בעיני אדם ממש, וכן לשמוע מוסר מפיו הקדוש ולטעום מתיקות אמרי נועם שלו בפועל ממש בשעת הקיבוץ כמו שהיה בחיים חיותו ז"ל, ואף על פי כן מתקבצין אליו ונשענין על זכותו הקדושה, וכל אחד צועק מעומק לבבו בתמימות ובפשיטות גדול לזכות לשוב אל ה' ולהתקרב אליו יתברך באמת והחולקים רואים את כל זה ותמהים ושואלים וחורקין שיניהם מאד על ענין הקיבוץ הזה בכל שנה ושנה ביגיעות וטירחות גדולות כל כך ומה אתם רואים? ומה אתם שומעים? וכו', ואי אפשר להשיב להם שום תשובה נוצחת כלל! כי ענין זה הוא רק כל חד כפום מה דמשער בלביה יודע ומרגיש גודל קדושת הענין הזה וגודל הפעולה הקדושה והתועלת הגדול שמגיע על ידי זה לכל אחד מהקיבוץ הזה!

^{לח} עי' ליקו"מ תורה כ', אות י' – שנאמרה בראש השנה: 'דלא אתחזיא' – כי צריך להקטין את עצמו, ולא יתלה בזכותו כנ"ל, בבחינת (משלי כ"ה): "אל תתהדר לפני מלך".

ערב ראש חודש אלול תשל"ה

כא

אין צורך לבלוט ב'עבודה'!, הם היו שקטים יותר. אולם תכף במוצאי ראש השנה שבו להתפלל כדרכם בקודש!

היו גם פשוטי עם, כאלו שרחוקים מההגדרה של 'בני תורה', אולם היה להם לב כזה להשם יתברך! לבבות כאלו! אה! איי, א געוואלד! א געוואלד!

"אַבְל הַצִּפְרָן שֶׁל הַרְגֵל שֶׁל אוֹתוֹ הַלֵּב שֶׁל הָעוֹלָם הוּא מְלָכָב (בְּלִשׁוֹן אֲשַׁכְּנִי 'האַרְצִיקֶר') יוֹתֵר מְלָב שֶׁל אַחֲרֵלֵט!"

'העיקר שהוא נסע על ראש השנה!'

ר' נחמן: ר' נתן לייבעלע ראובן'ס כותב במכתב (קנ"א) על הסתלקותו של ר' אפרים: "אוי ומר על שברנו המר והמרור ששמעתי בזה הרגע מהסתלקות הצדיק החסיד ר' אפרים זי"ע. אוי לי, וי לי, אוי אוי לי על צנא מלא דספרא, אשר מסר נפשו בשביל להיות על ראש השנה של הצדיק, להתפלל בבחינת דין כמבואר בליקוטי הלכות על הצדיקים המופלגים הגנוזים בחוץ לארץ, שזה תפילה בבחינת דין. ועתה אני מבקש להודיע לי מתי נסתלק, ואם באומאן היה בריא על ראש השנה, והיכן באיזה מקום נסתלק, כי לבי דוי על הסתלקות אבן טובה כזו ורוצה אני לידע איך ומה הסתלקותו. ואשרי לו שבן ד' או ה' שנים היה מקורב לרבינו ז"ל בכל מאמצי כוחו בכל לבבו ובכל נפשו ובכל מאודו, וקירב עצמו בכל כוחותיו לאדמו"ר מוה"ר נתן זצ"ל!"

~~~~~ הערות ומראי מקומות ~~~~~

לט סיפורי מעשיות, מעשה מהז' בעטלירס, מיום השלישי: דער נאגיל פון דעם פוס פון דעם הארץ פון דער וועלט איז הארציקער איידער איין אנדערנס הארץ!

אשרי לו בשלום ינוח על משכבותיו. ואנו צריכים בכל עת ללמוד החיבור שלר"ם, על כל פנים מעט בכדי שיהיו שפתותיו דובבות בקבר, ומעתה יהיה בלע המות לנצח".

רלוי"צ: ר' אפרים זה נפטר בערב חג הסוכות^{מא}, ובאותו פרק זמן נפטר גם בן של רב אחד, אברך צעיר, שלא נמנה בין מאנשי שלומינו; רבה של טשעהריץ - בנו שהיה אברך חשוב נפטר בפרק זמן ההוא. נכנסו אנשי שלומינו לר' אפרים; הכרת פניו ענתה בו כי מלאו ימיו ובתוך זמן קצר ישיב את נשמתו ליוצרה. פנה ר' אפרים לסובביו ואמר: 'הלא יכולה לעלות על דעתכם מחשבה כזאת שאולי תקברו אותי על יד קברו של בן הרב הנ"ל'. נענו הסובבים ואמרו: 'אכן כן'. המשיך ר' אפרים ואמר: 'חס ושלום, (רצוני להיקבר על יד קברו של) יהיה מי שרק לא יהיה, העיקר אחד שהיה על ראש השנה!' והוא אכן נטמן ליד אדם פשוט. כעבור זמן נטמן ר' פנחס יהושע^{מב} מצדו השני של ר' אפרים^{מג}. 'יהיה מי שלא יהיה, העיקר שהוא נסע!'

~~~~~ הערות ומראי מקומות ~~~~~

^מ ליקוטי אבן ותפילות הבוקר

^{מא} י"ד תשרי תרמ"ג בטשעהריץ.

^{מב} תלמיד מוהרנ"ת. בנו של ר' יצחק אייזיק יוסף סופר תלמיד מוהרנ"ת. על אף דלותו המחרידה היה בעל צדקה גדול ועובד ה' במסי"נ. בניו: ר' נתן בייטלמאכר ור' נחמן מקרימינטשוק, חתנו: ר' אברהם אביו של ר' געצע ליבאוונע. נפטר בשנות התר"מ.

^{מג} עי' טעם זקנים קונטרס כ' שאמר להם ר' אפרים: 'חס ושלום! לא אכפת לי להקבר ליד סבל, ליד שואב מים, העיקר אחד שהיה באומן על ראש השנה!'. ואז עוד לא נטמנו בחלקה ההיא אנשים חשובים. ואכן קברו אותו על יד יהודי פשוט מאנשי שלומינו שהיה באומן על ראש השנה! אכן מאוחר יותר נטמן שם רבי פנחס יהושע; הוא נטמן על ידו מצדו השני, הוא נפטר מאוחר יותר. אני מספר זאת, כדי שנדע איזו אהבה היתה בין אנשי שלומינו! הוא היה על ראש השנה? אפילו אם הוא אדם פשוט, אפילו אדם מגושם! רבי אפרים היה גאון, 'שר התורה! רבי אפרים! וכי זה דבר של מה בכך? - רבי אפרים!

ערב ראש חודש אלול תשל"ה

כג

בראש השנה האחרון טרם פטירתו; בראש השנה הוא היה באומן, אלא שהיתה לו בת שהתגוררה בטשעהריץ, והוא היה חלוש מאד, עד שאפילו להיכנס לתפילות ראש השנה בבית המדרש לא היה מסוגל, הוא שהה בחדרו של ר' נחמן טולטשינער, חדרו היה פתוח, וככה התפלל.

אחרי התפילה נכנסו כלל אנ"ש לחדרו לומר לו 'גוט יום טוב'.

ר' נחמן: ר' אברהם שטרנהארץ סיפר שגם הוא היה בין אלו שנכנסו לחדרו.

ר' נחמן פונה לר' שמואל שפירא: אתם זוכרים שר' אברהם סיפר מעשה כזה מר' אפרים, שכל הציבור נכנס אליו בראש השנה האחרון?

ר' שמואל: כן כן, בסיום התפילה.

ר' נחמן: לומר לו 'גוט יום טוב'.

ר' שמואל: כן כן.

רלו"צ: אבל עדיין אי אפשר לדעת מתי הוא נפטר; אם לפני ר' נחמן טולטשינער או אחריו.

ר' שמואל: לא מצויין שם תאריך? (במכתבו של ר' נתן לייבעלע ראובן'ס).

ר' נחמן: אה, כן, הלא כן כתוב, וודאי, א' מקץ תרמ"ג (היינו, שאז נודע לר' נתן לייבעלע ראובן'ס על הסתלקותו של ר' אפרים) – הוא נפטר בשנת תרמ"ג.

רלו"צ: שנה לפני ר' נחמן.

ר' נחמן: ליתר דיוק, שנה וחצי לפני ר' נחמן, שהרי נחמן נפטר בחודש ניסן.

ר' משה: בן כמה היה בפטירתו, בן תשעים?

רלו"צ: הוא היה זקן.

ר' נחמן: הוא התקרב לגיל שמונים, כי במכתב הוא כותב עליו בזה הלשון: "ואשרי לו שבן ד' או ה' שנים היה מקורב לרבינו ז"ל". ומשנת תקע"א (שנת הסתלקותו של הרבי) עד שנת תרמ"ג יש שבעים ושתים שנה. נמצא שבפטירתו היה בערך בן שמונים שנה.

רלו"צ: אינני יודע, אני יודע שהוא היה זקן.

ר' נחמן: הוא לא הגיע לזקנה של אביו; רבי נפתלי חי באמת שמונים שנה.

רלו"צ: לא, הוא אינו מתכוון לכך^{מ"ד}, כוונתו היא שהוא הגיע לרבי בהיותו בן ג' או ד' שנים, אבל הוא ראה את הרבי הרבה יותר

בטוח שהוא היה אצל הרבי הרבה יותר, הלא הרבי בחן אותו יחד עם ר' שכנא^{מ"ה}. הוא מתכוון לומר, שבהיותו בן ג' או ד' שנים הוא כבר הגיע לרבי, אולם הוא ראה את הרבי יותר שנים.

~~~~~ הערות ומראי מקומות ~~~~~

^{מ"ד} לא זוהי כוונת ר' נתן בר"י במכתבו כשכותב "שבן ד' או ה' שנים היה מקורב לרבינו ז"ל" - שהיה בשנת תקע"א בעת הסתלקות רבינו 'רק' ד' או ה' שנים.

^{מ"ה} עי' טעם זקנים קו' מ"ב באידיש; ובשיש"ק ח"ב, אות תקע"ט.

ערב ראש חודש אלול תשל"ה

כה

ר' נחמן: גילם של רבי נפתלי ורבי נתן היה שווה!

רלוי"צ: כן כן, שניהם נולדו בשנת תק"מ!

ר' נחמן: נו, בן כמה היה ר' שכנא בשעה שהרבי נסתלק?

רלוי"צ: ר' שכנא נולד - כותב רבי נתן^מ - בכסליו תקס"ג, הוא היה אז

בן שמונה, וגם ר' אפרים היה מן הסתם בגיל זה.

ר' משה: נמצא שהוא נפטר בהיותו בן שמונים.

[רלוי"צ: היכן אנחנו נמצאים כרגע, כבר עברנו את קברו של ר' יוסי בן

חלפתא? ר' משה: עדיין לא.]

ר' נחמן: הוא כותב (מכתב י"ג) על ר' נחמן ריבוצקר שסבל מכאבים בעיניו:

"אך תמיה לי מה זה שאחרתם לכתב לי מהכאב עינים של ידידנו הויתק

וחסיד אהובינו באמת ר' נחמן גרו יאיר, פי אין אנו צריכין לחרש ולשתק

מדבר זה, פי אנו צריכין לצעק להשם יתברך בככי ובתחנונים, פי זה דבר

גדול, פי ידידנו ר' נחמן גרו יאיר הוא פארנו וזוינו; וכי יש לנו אנשים הרבה

בצפת תבנה ותכונן כמוהו? ותכף פראות המכתב הלכנו אני ור' קלמן גרו

יאיר על קבר התנא ר' יוחנן בן זכאי ותלמידיו הקדושים, ושלה הקדוש,

ורב אמי ורב אסי, והתפללנו עבורו, וגם אתם אל תחרישו ואל תשקטו

להמתיק הדינים מאנשי שלומנו, פי נלקחו מאתנו מחמת חריקת הבעל דבר,

מקדם ר' דוד ז"ל ואחר כך הצדיק הגנוז ר' נחום זלמן זצוק"ל."

~~~~~ הערות ומראי מקומות ~~~~~

ר' בנציון אפטער סיפר פעם, שבשנים שר' נחמן טולטשינער היה חי, היה יהודי מקובל גדול בשם ר' נחום, שמעתם על כך?

ר' נתן לייבעלע ראובן'ס כותב באחד ממכתביו: "על פן אנו צריכין להתגבר פנגדו ולהתועד יחד איזה שעה ביום לעסק בדברי רבנו ז"ל, וכל אחד ביחוד יהיה עקר העסק בזה, וגם אתם מחיבים לעסק בדברי רבנו ז"ל וכל אחד ביחוד יהיה עקר העסק בזה, וגם אתה מחיב לעסק עם פני הנעורים... פי מפיי עוללים וינקים יסדת עז', פי כף היזה רצון רבנו ז"ל".

חויז לארץ אינה יכולה לסבול אותך

ר' נחמן: אתה יודע, לכאורה ר' ישעי' שלום טמון בצפת.

רלווי"צ: ר' ישעי' שלום בן ר' יודל? מי אומר? כיצד זה יכול להיות?

ר' נחמן: כך הוא כותב (מכתב קמ"ו): "על כן אין לנו להתפחד כלל מהם ומהמונם ובוודאי יבעיר הקוצים מן הכרם בעת ההכרח וצופה רשע לצדיק וכו' והשם לא יעזבנו בידו, וכבר שמעתי מאדמו"ר מורנו הרב נתן זצוק"ל שמי שיתחיל עם אנשי רבינו ז"ל, בזה נתמלא סאתו יותר מכל העבירות, ואתם חזקו ואמצו בדבר השם והיכן שתתפללו תעלה תפילתכם לפני כסא כבודו בזכות האר"י הקדוש ובזכות רבינו ז"ל ותלמידו הקדוש, ואם אתם רוצים דייקא להתפלל בבית הכנסת זה בכדי שלא לעשות להם ניחא, תקבלו עליכם שלא תרצו שום כבוד ואפילו לפעמים איזה בזיון. ומה עשה אבי

כז ערב ראש חודש אלול תשל"ה

זללה"ה ור' ישראל מליפאוויץ ז"ל^{מז}, וגם ר' נחום זלמן זצ"ל עם הצדיק ר' ישעיה שלום שלא התפללו בביהכנ"ס זה, לא היו אנשים כשרים חס ושלום? ! יהיה חלקי עמהם!."

רלוי"צ: מעולם לא שמענו על כך שרבי יודל ובנו ישעי' שלום נסעו, בדרך כלל אלו שנסעו סיפרו לאחרים על נסיעתם^{מח}.

ר' נחמן: ר' אליהו חיים רוזין מספר שר' נחמן טולטשינער היה בארץ ישראל.

רלוי"צ: אינני יודע, לא יודעים.

ר' נחמן: ר' אליהו חיים מספר שתכף בשובו של ר' נחמן מארץ ישראל, אמר לבנו ר' אברהם ר' נחמן'ס: "עליך לנסוע תכף ומיד לארץ ישראל; חוץ לארץ אינה סובלת אותך!."

רלוי"צ: דברים אלו אמר לו אביו עוד בקטנותו, וודאי, ר' אברהם ר' נחמן'ס אמר באמת: "אלמלא הייתי שומע בקול אבי, לא היה עובר עלי כל כך!"

ר' נחמן טולטשינער הבחין בהנהגתו הטהורה של ר' אברהם עוד בהיותו צעיר לימים; כשהוא חוזר מהחדר הוא תוחב ראשו בינות לספרים שבארון;

~~~~~ הערות ומראי מקומות ~~~~~

^{מז} מאנשי המשא ומתן שבתלמידי רבינו. היה מחותנו של מוהרנ"ת; בתו נישאה לר' נחמן בן מוהרנ"ת. בערוב ימיו עלה לארץ ישראל והתיישב בצפת.

^{מח} אבל כיום אנו יודעים ממכתב בכת"י מר' זלמן בנו - רב דק"ק מעדוועדיבקע - שמזכיר נסיעת אביו הרב ר' ישעי' שלום לארה"ק לעת זקנותו.

מעולם לא מבקש מאמו דבר מאכל. אמר לו אביו: "הנך שייך לארץ ישראל, חוץ לארץ אינה יכולה לסבול אותך!".

אולם למעשה לא נסע תכף ומיד, לארץ ישראל נסע ר' אברהם רק בשנת תרנ"ד, אז כבר היה בן; ר' אברהם נולד בשנת תר"ט.

ר' נחמן: נמצא שבנסיעתו לארץ ישראל היה ר' אברהם בן ארבעים וחמש שנה.

רלוי"צ: כן.

דבר שאינני יודע אינני יכול לומר, אינני יודע האם ר' נחמן היה בארץ ישראל. ר' נחמן נהג הרי בכל ענין כמו רבי נתן, כל הנסיעות, לכאורה היה צריך להמצא איזה אגרת כלשהי, איזה מכתב.

ר' נחמן: כן, בוודאי, אבל מסתבר שהוא כן נסע, שהרי גם רבי נתן מסר את נפשו עבור נסיעה זו.

רלוי"צ: יכול להיות, יכול להיות.

'נתן בן האשה חנה'

ר' נחמן: באלו שנים חי ר' נתן ב"ר יצחק, בשנים של ר' נתן לייבעלע ראובן'ס?

ר' שמואל שפירא: פעם התאכסנתי אצלו בבית במשך חודש ימים!

ערב ראש חודש אלול תשל"ה כט

ר' נחמן: אה, זהו נתן בן חנה^{מט}?

ר' שמואל: כן כן.

ר' נחמן: ר' נתן חנה'לע'ס, אכן במכתביו הוא כותב, 'נתן בן חנה', ובהמשך הוא כותב, ב"ר יצחק ז"ל. כנראה שאז הוא נפטר.

ר' שמואל: שם אביו היה ר' יצחק מראיריד^{נא}.

ר' שמואל שואל את רלוי"צ: אתם הייתם בעיירה ההיא, בכפר ההוא?

רלוי"צ: וודאי שהייתי בראיריד.

ר' נחמן: זו עיירה סמוכה לעיר ברסלב, שם התקיים יריד גדול, נכון?

רלוי"צ: כן כן.

אז אתם התאכסנתם בביתו של ר' נתן הנ"ל?

ר' שמואל: כן, הוא כבר היה זקן מופלג.

הערות ומראי מקומות

^{מט} מוזכר הרבה פעמים במכתבי ר' נתן ב"ר לייבעלע ראובן'ס

^י בנו של ר' יצחק מראיריד מתלמידי מוהרנ"ת. מכונה גם ר' נתן בן האשה חנה, ע"ש אמו שהיתה נכדת הרה"ק רבי אברהם דוב מחמלניק מחותנו של רבינו. היה חתנו של ר' יקותיאל מבאברניץ תלמיד מוהרנ"ת (אחיו של ר' יצחק בער מטעפליק מתלמידי מוהרנ"ת - עי' טעם זקנים קו' פ') זכה לזקנה ושיבה ור' שמואל הורוויץ מזכירו רבות בספרו 'ימי שמואל'. נפטר י"ג טבת תש"ד. אחיו: ר' יואל צבי - מוזכר במכתבי ר' יצחק בעל"ת י"ד.

^{נא} מוזכר בעל"ת מכתב רנ"ד

רלוי"צ: הוא היה מכניס אורח.

ר' נחמן: ר' נתן חנה'לע'ס? כן. הוא היה אדם נקי, כך הם מספרים.

ר' שמואל: הוא התגורר במושב מירון, אז התאכסנתי אצלו בבית.

רלוי"צ: במירון הוא התגורר?

ר' נחמן: כן, הוא התגורר במושב זקנים, נכון?

ר' שמואל: במושב זקנים.

ר' נחמן: ר' דוד רומינישער²² מספר על ר' נתן זה, שבבואו לצפת ראה כיצד בכל פעם שמגיע אורח והוא רוצה לדעת האם הוא ברסלבר או לא, הוא שואל אותו: 'להכניס גם בצל?' הוא הכין סלט ירקות.

ר' שמואל: לא, זהו לא אותו ר' נתן, זהו ר' נתן טירהאויצער²³.

ר' נחמן: על ר' נתן טירהאויצער הוא מספר זאת?

ר' שמואל: כן, ר' נתן טירהאויצער היה יהודי עשיר.

הערות ומראי מקומות

²² ר' דוד קלמנוביץ ב"ר אבא יהודה לייב ידוע בכינויו 'ר' דוד רומינישער". עלה לא"י תרס"ד. נלב"ע ח' תשרי תשל"ב בן 79. ומנו"כ בהר הזיתים אביו ר' אבא לייב היה מאנ"ש. נולד תרנ"ג. (גידוה"ג)

²³ אליו נכתבו כמעט כל המכתבים מרבי נתן ב"ר לייבעלע ראובן'ס. נולד בשנת תרט"ו לאביו ר' צבי הירש טירהאויצער, ונשא לאשה את בת ר' שמואל פיקסל מנגידי אנ"ש בטירהאויצער ואח"כ בצפת. נפטר ט' כסלו תרע"ט - מנו"כ בצפת (אנ"ש במכתבים - ע"י: 'ד. דגן' המודפס בסוף ספר מכתבי ר' נתן ב"ר יהודה שיו"ל ע"י קרן אודסר)

ערב ראש חודש אלול תשל"ה

ליא

ר' נחמן: 'להכניס גם בצל"ג? וכשהלה השיב בשלילה, ידע ר' נתן שמדובר בברסלבר, והיה מכניסו לחדר אחר, ונותן לו לאכול כיד המלך.

ר' נתן לייבעלע ראובן'ס כותב בזה הלשון: "ואודות מה שכתב לי ר' נתן בן ר' יצחק גרו יאיר שלפעמים הוא שוכח אם הוא בן מלך^{יג}, תדעו שמי שהיה כי אם פעם אחת על ציון רבנו ז"ל או שעוסק בדברי רבנו ז"ל, בודאי הוא בן מלך, רק הוא עדין מגדל אצל העבד, עד שיחפש עצמו על כל פנים חצי שעה ביום להתאנח היכן אנו בעולם, עד שפסוף יבוא לגדלתו. והזמן לפניה הוא בעת קריאת שמע על המטה קדם השנה, אז תתאנח על כל פנים חצי שעה, וכשתעסוק בזה על כל פנים חדש אחד ברציפות בודאי אם ירצה השם יהיה לך איזה שנוי ברצון!" - הפלא ופלא!

ובהמשך המכתב הוא כותב כך: "ואני מבקש מאתך שתלוה לי אחד ביסליק (שם מטבע). ותחליף אותו על 20 20 ותתן ב' לר' איצילי גרו יאיר, וב' לר' נחמן גרו יאיר, וב' לר' יוסף גרו יאיר, וב' לר' איזיקל גרו יאיר, וב' לר' דב שוחט ובודק, כי אני רוצה לקיים מצות משלוח מנות ומתנות לעניי אנשי שלומנו. וגם עבור אחותי חנה תחיה תלוה עשר טאליר ותעשה מהם גם כן ח"י 20 על ששה חלקים. גם לר' יואל צבי גרו יאיר גם כן תתן 3 20, והמותר להנרשמים לעיל לכל אחד גם כן עשרים, ותהיה אתה שליח מצוה ובודאי אשלים לך בתשואות חן. ואני אשלח לכם בעצמיכם משלוח מנות עבור אחד ששמעתי מאדמו"ר ר' נתן זצוק"ל מענין פורים, שאמר רבנו ז"ל^{יד}: "מתחלה

~~~~~ הערות ומראי מקומות ~~~~~

^{יג} עי' שיחות הר"ן רס"ה.

^{יד} ע"פ סיפורי מעשיות במעשה י"א בהמעשה של הבן מלך ובן השפחה שנתחלפו עיי"ש

^{טו} עי' ליקוטי מוהר"ן תניינא ע"ד

היו כל התחלות מפסח ועכשו וכו' ולא סיים". ושמעתי ממנו ז"ל שאמר:
 "ועכשו יש רבנו ז"ל שכל התחלות מאתו שאי אפשר להתחיל לכנס בעבודת
 השם יתברך כי אם על ידי ספרי רבנו ז"ל, וכל מי שיתמיד יותר בהם בודאי
 יכנס בשלום ויצא בשלום!".

אה, לשונות כאלו! מובאים שם לשונות נפלאים!

רלוי"צ: כן כן.

שלא אחד בלבד עמד עלינו

ר' נחמן: אכן שמו היה "ר' נחמן בן טובא" – אותו ר' ריבוצקר שהיה
 חולה בעיניו. (וכפי שמובא בהמשך מכתב י"ג): "ופרס בשלום לאב"י היקר מורנו
 הרב ר' צבי נרו יאיר באהבה עזה, ולידידי הנתיק וחסיד ר' נחמן בן טובא
 נרו יאיר, השם יתברך ישלח לו רפואה שלמה חיש מהר ויאיר עיניו בתורה

~~~~~ הערות ומראי מקומות ~~~~~

¹¹ ע"י גם במכתבי ר' נחמן טולטשינער מכתב ז', וז"ש: ותנועת הנגון ברמיזות העינים והידיים
 הקדושים והנוראים שהיה מראה לנו תלמידו הקדוש, מורי ורבי מורנו הרב רבי נתן זכר צדיק וקדוש
 לברכה, גם כן אי אפשר לבאר אפלו פנים אל פנים, מפל שכן בכתב. ובפרט מה שהתחיל אחר כך
 בקול רם וחזק, בתחלה היה כל התחלות מפסח, ועל כן כל המצוות הם זכר ליציאת מצרים. "און
 היינט" ומשך בקול נעימה "און היינט" כמה רגעים, ונשאר בשתיקה. מה נאמר ומה נדבר אשרינו
 שאזנינו זכו לשמע כל זאת, ובפרט איך שגלה לנו מרן מוהרנ"ת ז"ל עד היכן שמתנוצץ בלבו הזך
 כל זאת בכמה צרופים. ואחר כך תכף גלה התקון של היוד מזמורים בפרטיות, והזהיר אז לדורות
 בהבטחה גדולה בעדים נאמנים שיעמד בעזרתנו סלה תמיד כל מי שיבוא על קברו הקדוש והנורא
 וכו', ואחר כך תכף ספר המעשה הנוראה ביראה עלאה דעלאה של הזיין בעטלירס, ואחר כך תכף
 אחר פסח נסע לאומאן. וכל זאת גלה רמזים מורנו ורבנו מוהרנ"ת ז"ל, שהכל אחד והכל קשר אחד
 וכלול בהדבור "און היינט". ובהמשכה הקדושה שמשך תבת און היינט באריכות נעם. און היינט
 צריכין לגלות המזמורים בפרטיות ולהבטיח הבטחה הנ"ל! און היינט צריכין לספר המעשה הנ"ל
 ולסיים און איך הייל זיא! און היינט צריכין לנסע לאומאן ולנטע מקום קדשתו לדורות עולם באומאן!

ערב ראש חודש אלול תשל"ה

לג

וּבַתְּפִלָּה. וְלִידִידֵי אֶהוּב נִפְשֵׁי ר' אִיצְיָלִי נָרוּ יָאִיר הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ יְרַחֵם עָלָיו
בְּזָכוֹת הַמְּסִירוֹת נֶפֶשׁ שְׁהִיָּה לוֹ בְּמַלְבוּשִׁים שֶׁל אֲדָמוֹ"ר ר' נֶתָן נָרוּ יָאִיר.
וַיִּשְׁלַח לוֹ רְפוּאָה וְלִזְוָגָתוֹ תְּחִיָּה חַיֵּשׁ מֵהָר". מה היה הסיפור שם?

ציינתי לעצמי מכתב נוסף (מכתב ס"ז) שם מובא הענין בהרחבה: "וגם
תכתבו לי מה עושה ידידי אהובי באמת אשר הציל את אדמו"ר מוה"ר נתן
מחרפות ומבזיונות באומאן מורנו הרב ר' איצילע נרו יאיר". האם אין זה
הסיפור שרצו להשליך את בגדיו של מוהרנ"ת למרחץ? כמדומני שזהו
הסיפור שאחד רצה להשליך את חפציו של רבי נתן למרחץ, למרחץ באומאן.

רלוי"צ: היה אחד; ר' נחמן טולטשינער היה פעם עם רבי נתן במרחץ,
ור' נחמן הבחין באחד שהולך לשפוך מים רותחים על ראשו של רבי נתן.
משהבחין בכך ניגש אליו ר' נחמן, תפס אותו בשני זרועותיו ושפך את המים
שבכדו.

ר' נחמן: אמרתם פעם את השם של אותו אדם.

רלוי"צ: אינני זוכר במדויק - 'פוציע'.

רבי נתן נענה ואמר: "הוא כבר יהיו לו 'אלטע מוידן' - 'בנות מבוגרות'.
אני עוד הכרתי אותם, הם היו בנות שמונים וכמה שנים, 'אלטע מוידן',
מעולם לא נישאו לאיש. את זה הוא קיבל 'ברכה' מרבי נתן^{נח}...

~~~~~ הערות ומראי מקומות ~~~~~

ר' נחמן: בספר 'ימי התלאות' הוא כותב שרצו להשליך... אתם זוכרים
דבר כזה שרצו להשליך את בגדיו של רבי נתן?

רלוי"צ: יכול להיות, זהו מעשה אחר, כן, שני הסיפורים אינם סותרים זה
את זה.

אכן בית המרחץ היה שייך לאותו יהודי והיה מכונה בפי כל: 'פוציע'ס
פֶּאד'.

באומן היה מחד כזה מין להט, כזה מין בית חרושת! (היינו העבודת השם של
אנ"ש) ומאידך מין התנגדות כזאת... היה איזה מתנגד שנשכב במפתן דלת
בית הכנסת של אנ"ש ושאג: 'יהודים רחמו על נפשותיכם, מדוע הנכם
נכנסים הנה?', מדוע הנכם נכנסים הנה? רחמו על עצמכם!...

השואל: הוא עשה זאת בבית הכנסת של אנ"ש?

רלוי"צ: כן, סמוך לבית הכנסת!

השואל: ומי היה זה שר' נחמן טולטשינער השליכו לתוך הבוץ?

רלוי"צ: שניאור דוד!

אחד הנוכחים: ש"ד

רלוי"צ: כשמו כן הוא^ט...

~~~~~ הערות ומראי מקומות ~~~~~

^טעיינן שיח שרפי קודש ח"ב, תלט. ובטעם זקנים קו' מ"ט באידיש.

ערב ראש חודש אלול תשל"ה

לה

ר' משה: ומדוע הרים אותו ר' נחמן והשליכו לבוץ - משום שנכנס אלינו לבית הכנסת ושאג?

רלוי"צ: היה אז; הוא נכנס לבית הכנסת, והתנהג בבזיון נורא, נזף באנ"ש וכו'. (היה זה בשמחת תורה בהיותו שיכור). ר' נחמן שהיה גיבור, תפס אותו בשני זרועותיו, דחפו לתוך הבוץ והפטיר: 'הנה כי זהו מקומך!' זהו המקום הראוי עבורך!

שנה אחת בשמחת תורה ר' נחמן טולטשינער היה שמח במיוחד, ומתוך שמחתו נטל חתיכת קוליטש, יצא לחוץ ורקד: 'ברסלבר חסידים אוכלים גם כן קוליטש'!

הוא רקד בחוץ: 'ברסלבר חסידים אוכלים גם כן קוליטש'!
אנ"ש לא עשו שום פעולה מעבר לכך, לא הכאות ולא כלום.

לבלות ימינו בספרי רבינו!

רלוי"צ: הוא היה אדם מופלא - ר' נתן לייבעלע ראובן'ס!

ר' נחמן: רואים, רואים! אפילו בלי לדעת את כל המעשיות הללו, רואים שהוא נתן גב ותמיכה לרבי נתן.

~~~~~ הערות ומראי מקומות ~~~~~

אחד הנוכחים: באחד ממכתביו (מכתב קמ"ו), הוא כותב בזה הלשון:
 "ואצלנו צריכין שיהיה עיקר הלימוד בהספרים הללו ואם ישאר פנאי ילמדו
 עוד שיעורים, כי כך אמר רביז"ל!".

ר' נחמן: בהקדמתו ל'קונטרס הצירופים^{סא}, הוא כותב ששמע מרבי נתן,
 שדברי הגמרא האומרת 'אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו', כוונתם כהיום
 לספרי רבינו^{סב}!

במכתב אחר (מכתב י"ד) הוא כותב: "אף לבי בער בקרבי להודיע לכם
 להלהיב לבבכם היקר פי אתם בני מלכים ולא בני השפחות, פי רבנו ז"ל לא
 קבל לעצמו בני השפחות פי אם בני מלכים!"

ובמכתב נוסף (מכתב ט"ו): "רק אנו צריכין שלא להתעצל בתפלה, פי בחוץ
 לארץ יש משא ומתן, ובכאן עקר משא ומתן היא תפלה! ולזכות לתפלה
 בשלמות אי-אפשר לזכות פי אם כשנבלה ימינו על ספרי רבנו ז"ל ותלמידו
 הקדוש!".

רלוי"צ שואל מר' שמואל שפירא: ידוע לכם היכן הוא טמון בטבריה?
 הייתם פעם על קברו?

ר' שמואל: מי יודע? לא יודעים!

~~~~~ הערות ומראי מקומות ~~~~~

^{סא} ר' נתן ב"ר לייבעלע ראובן'ס חיבר קונטרס מכל הצירופים שגילה רביז"ל (גימטריאות, וראשי
 תיבות וכדו'). עוי' שם בהקדמה הטעם שחיברו.

^{סב} וז"ל שם: ואני שמעתי מתלמידו הקדוש אשר סמך ידיו גלילי זהב טהור עליו, אשר מה שנגאמר
 בדברי חז"ל אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו - נאמר עתה על ספרי רבנו הקדוש זצוק"ל.

לז ערב ראש חודש אלול תשל"ה

רלוי"צ: המצבות הנם ללא שמות?

ר' שמואל: אמנם יש שמות, אבל מי יודע³⁰?

רלוי"צ: 'ר' אהרן דער רב' בחר לו חלקה באמצע בית החיים, עבורו ועבור רבי נתן - עבור שניהם. אלא שר' נתן לייבעלע ראובן'ס שמע מפי רבי נתן שאמר: "כשיוליכו נפטר דרך מצבת קבורתי, תהיה זו טובה עבורו!". אמר ר' נתן לייבעלע ראובן'ס בלבו, הלא אם רבי נתן ייטמן באמצע בית החיים לא יעבירו את כל הנפטרים דרך מצבת קבורתו. ואכן לאחר הסתלקותו של רבי נתן, הוא עלה תכף בתחילת הלילה, אחרי שהבדיל, והורה לחברה קדישא לחפור קבר בחלק הקדמי, בכניסה לבית החיים.

כשנודע לרבי אהרן הרב מברסלב על מעשהו, נענה ואמר: "לא אמחל לו, לא בעלמא הדין ולא בעלמא דאתי, הוא נטל ממני חבר אמיתי³¹!".

[ר' משה: האם לעצור כאן בציונו של רבי יוסי בר חלפתא?

רלוי"צ: לא לא.]

ר' נחמן: מי היו 'ר' אהרן פייטל', 'ר' אברהם בער פייטל', שמעתם על משפחת 'פייטל'ס³²?

~~~~~ הערות ומראי מקומות ~~~~~

³⁰ בשנת תשס"ט נתגלה בס"ד מקום קבורתו בכיה"ח העתיק בעיר טבריה - סמוך ונראה לתלמידי הבעש"ט הקדוש.

³¹ עי' שיש"ק החדש ח"ב, תקס"ט. ובטעם זקנים קו' כ' באידיש; וקו' ע"ח באידיש, ועוד.

³² עי' מכתבי ר"נ בר"י מכתב כ"ח.

רלוי"צ: 'פייטל' ? שמעתי משהו, שמעתי פייטל.

ר' נחמן: 'ר' הערש גרשון פייטל', 'ר' נחמן פייטל'.

רלוי"צ: הוא מזכיר לפעמים את חתנו ר' ישראל, נכון?

ר' נחמן: בוודאי, הרבה פעמים, ר' ישראל מכאנאראד¹⁰.

היו לו כמה חתנים; חתן אחד המכונה 'ר' ברוך מוכר נרות¹¹, התגורר בטייטרא שברומניה. כפי הנראה חלק מילדיו התגוררו ברומניה.

רלוי"צ: לכאן (לקיבוץ בירושלים) הגיע על ראש השנה חיים פולנאה'ער¹²; בטרם הגיע לגור כאן, הוא התגורר במשך תקופה 'בפרדס חנה' (במושב זקנים). ונהג לנסוע משם לירושלים.

רלוי"צ פונה לר' שמואל: חיים פולנאה'ער, הלא הייתה לכם היכרות

עמו?

ר' שמואל: אכן כן.

רלוי"צ: הוא הגיע בלווית יהודי זקן נוסף, ואותו יהודי העיד על עצמו

שהוא נכד של ר' נתן לייבעלע ראובן'ס. אם אינני טועה שם אביו היה ר'

~~~~~ הערות ומראי מקומות ~~~~~

¹⁰ ישראל טירהאויצער, היה חתן ר' נתן ב"ר יהודה.

¹¹ מכתב פ"ג.

¹² בין ה 27 שנשלחו בתרצ"ח אל הבלתי נודע ומהיחידים שנותר בחיים, דר בא"י. (גידוה"נ)

ערב ראש חודש אלול תשל"ה

לט

נחמן. אביו היה נוסע לאומן על ראש השנה משם (רומניה?) ויהודי זה הוא בנו. אותו אחד היה זקן בא בימים, עם זקן לבן, יהודי מבוגר.

ר' נחמן: במכתביו הוא מבקש תמיד שיבררו האם בניו השתתפו בקיבוץ באומן ראש השנה.

רלוי"צ: חיים פולנאה'ער היה מגיע יחד עמו; הוא התגורר בפרדס חנה והם נסעו ביחד.

ר' נחמן: ליהודי הזקן ההוא היו בנים בארץ ישראל?

רלוי"צ: מדובר ביהודי קשיש, הוא התגורר שם במושב זקנים. כמדומני שהוא נפטר שם בפרדס חנה. חיים לא היה כל כך זקן, חיים היה צעיר ממנו. במשך כמה שנים היה בא ומספר שאביו הוא בנו של ר' נתן לייבעלע ראובן'ס. שם אביו היה ר' נחמן.

ר' נחמן: בטרם פטירתו הוא בא אליי - ר' חיים פולנאה'ער, וביקש ממני שאבדוק לו את התפילין; מה יצא מזה לבסוף אינני יודע, כמדומני שהוא נטל את התפילין בחזרה, ואמר שהוא יבוא ביום שישי הבא - יותר הוא כבר לא בא...

רלוי"צ: כשהיה מגיע למירון, היה מוחה על 'התפילות'!

ר' נחמן: כן, על זה שמתפללים מאוחר.

יש איזה ספרון קטן שמדבר מאד חזק מענין זמן קריאת שמע וזמן תפילה, זהו ליקוט מכל הספרים שמדברים על זה. ר' חיים רצה להדפיס את הספר הזה, הוא הלך לדבר עם אנשים שידפיסו את הספר הזה.

במכתב אחר^ט הוא מזכיר את חתנו ר' שמואל.

במכתב נוסף (מכתב נ"ד) הוא כותב: "וְלִפְרֹס בְּשָׁלוֹם עֲבוּרֵי לִידֵידְנוּ עוֹז חֵבֵר א"נ אֲשֶׁר יִרְאוּךָ מִשְׁמֵשׁ בְּקִדְשׁ הַקְּדוֹשִׁים, הֲלֹא הוּא אִישׁ חָסִיד נוֹצֵר חֶסֶד וּכְמוֹרְנוּ הָרֵב ר' נַחֲמָן מִטּוּלְטִישִׁין גֵּרוֹ יְאִיר וְיוֹפִיעַ, הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ יִחְיֶה אוֹתוֹ כְּמוֹ שֶׁהִחְיֶה נַפְשֵׁי בְּמִכְתָּבוֹ הָרֵאשׁוֹן וְהַשֵּׁנִי בְּדִבְרֵי הַמַּעֲלִים הַמְּחַזְּקִים הַרְבֵּה, וּבְלֹא מִכְתָּבוֹ גַּם כֵּן אֲנִי מִתְפַּלֵּל עֲבוּרוֹ וּבְנֵי בֵּיתוֹ, וּבְפֶרֶט בְּנוֹ גֵּרוֹ יְאִיר – [למי הוא מתכוון 'בנו'? מסתמא לר' אברהם ר' נחמן'ס.] – וּבְפֶרֶט שֶׁשָּׁלַח לִי מִתְנַה כְּזוֹ דְּבוּרִים מֵרַבְּנוּ ז"ל וְתִלְמִידָיו הַקְּדוֹשִׁים, אֲשֶׁר הֵם מְחַיִּין אֶת נַפְשׁ הָאָדָם מֵרֵישׁ כָּל דְּרָגִין עַד סוֹף כָּל דְּרָגִין! וּבְקִשְׁתִּי שְׁטוּחָה מוֹל כְּבוֹדוֹ לְהַזְכִּיר אוֹתִי בְּכָל עֵת לְפָנַי רַבְּנוּ ז"ל, שְׂאֲזַכֶּה לְהִיּוֹת נֶאֱכָל לְהַצְדִּיק הַקְּדוֹשׁ! וְלֵאמֹנָה הַקְּדוֹשָׁה! לְאַרְץ יִשְׂרָאֵל הַקְּדוֹשָׁה" [אה, כאן הוא כותב בפירושו] וְלִפְרֹס בְּשָׁלוֹם לְבָנוּ אֲבִרְהָם גֵּרוֹ יְאִיר, וְלְכָל אֲנָשֵׁי שְׁלוֹמֵנוּ אֲשֶׁר נִמְצְאִים בְּשֵׁם!".

'רבי שמעון קער זיין דא!'

ר' נחמן: האם שמעתם שהרבי אמר פעם: "רבי שמעון איז דא און זיי טאנצן דארט?" – "רבי שמעון נמצא כאן והם רוקדים שם?".

רלוי"צ: 'רבי שמעון קער זיין דא!' – 'רבי שמעון מסתמא שהוא בכאן!'

~~~~~ הערות ומראי מקומות ~~~~~

^ט מוזכר כמה פעמים במכתבים שלו "חתני ר' שמואל וכו'".

^ט עי' ליקו"מ קכ"ט.

מא ערב ראש חודש אלול תשל"ה

ר' משה: באומן? בברסלב? היכן נאמרה שיחה זו?

ר' שמואל: היה זה בל"ג בעומר.

רלוי"צ: כן, בל"ג בעומר.

ר' נחמן: נו, הלא זה היה בחיי רבינו ז"ל?

רלוי"צ: 'רבי שמעון קער זיין דא!'

ר' נחמן: שיחה זו נאמרה באמת באומן?

רלוי"צ: בעיר ברסלב^א!

ר' נחמן: "למען השם תהיה בשמחה על הילולא רבא, כי רביז"ל בוודאי

גם כן יהיה שם^ב!".

הערות ומראי מקומות

^א נדפס בשיש"ק החדש ח"ג, אות ת"פ.

^ב נתיב צדיק מכתב קמ"ד.